

Hledání rovnováhy: dvakrát ke kulturní politice

Tereza Zálešáková

François Matarasso a Charles Landry. *Hledání rovnováhy: 21 strategických dilemat v kulturní politice*. Překl. Michaela Šebestová. Brno: Barrister & Principal, 2015. 86 s.

Dave O'Brien. *Kulturní politika: management, hodnoty a modernita v kreativních průmyslech*. Překl. Jana Ogrocká. Brno: Barrister & Principal, 2015. 262 s.

Jako pilotní titul nové edice „Kultura & Arts Management“ vydávané Institutem umění – Divadelním ústavem ve spolupráci s nakladatelstvím Barrister & Principal byl vybrán soubor krátkých úvah nad „strategickými dilematy v kulturní politice“. Přestože publikace *Hledání rovnováhy: 21 strategických dilemat v kulturní politice (Balancing act: twenty-one strategic dilemmas in cultural policy)*, zpracovaná pro Radu Evropy, byla vydána již v roce 1999, český překlad vychází až nyní. Už jen tato skutečnost leccos vypovídá o tom, jak okrajovou záležitostí je reflexe kulturní politiky v českém prostředí.

21 krátkých úvah o základních otázkách kulturní politiky je rozčleněno do pěti tematických celků – Rámcová dilemata, Dilemata realizace, Sociálně rozvojová dilemata, Ekonomicky rozvojová dilemata a Dilemata managementu. Příklady, na nichž jsou jednotlivé možnosti řešení ilustrovány, obsáhnou Evropu nejen současnou, ale také vývoj některých typů organizačních uspořádání. V názvu titulu avizované „hledání rovnováhy“ doslova ilustruje osa umístěná na konci každé kapitoly, na které si čtenář sám může vyzkoušet ono balancování mezi dvěma hraničními polohami a hledat vhodné řešení pro konkrétní podmínky.

Anglické znění postrádá úvod a závěr. V českém překladu je tento nedostatek vyřešen předmluvou Františka Mikše o po-

třebě kulturní politiky a doslovem Bohumila Nekolného, který celou problematiku vztahuje na české prostředí.

Nejpalčivější otázkou české kulturní politiky je financování kultury, tudíž problematika související s ekonomikou a managementem, ale zároveň také s její realizací a závislostí na politických procesech. Po čtyřicetileté zkušenosti s komunistickým režimem došlo – namísto hledání nového vztahu kultury a státu – k jejich odcizení. Některá předkládaná dilemata kulturní politiky – například centralizace a decentralizace – jsou tak u nás stále citlivým tématem. Na silné konotace s totalitou v otázce pojetí umění jako veřejného zájmu nebo umění jako podmíněné společenské činnosti poukazuje již Mikš v předmluvě.

I po sedmadvaceti letech je u nás kultura stále odkázána „jen“ na podporu. Zdá se, že v ní nedokážeme vidět investici. Místo toho, aby byl zohledňován také její rozvojový faktor, stavíme se k ní, resp. k umění, stále spíše jako k sebeospravedlňující hodnotě. Kdybychom chtěli financování kultury vnímat jako investici nebo jako faktor rozvoje, museli bychom totiž připustit, že se opět stane politickým nástrojem (pokud jím vůbec někdy přestala být). Například ve Velké Británii je kulturní politika součástí politiky veřejné, jak dokazuje Dave O'Brien

ve své publikaci, které se věnují v následujících odstavcích. Právě britský model řízení kulturního sektoru bývá v českém kulturněpolitickém diskurzu zmiňován jako inspirativní řešení.

Jako druhý titul již zmíněné ediční řady vyšla publikace *Kulturní politika: Management, hodnota a modernita v kreativních průmyslech (Cultural Policy: Management, Value and Modernity in the Creative Industries)*. Po úvodním *Hledání rovnováhy*, které v dílčích esejích otevírá strategická dilemata kulturní politiky s cílem podnítit mezioborovou diskuzi, přichází již samotný úvod do spletné oblasti kulturní politiky.

Ačkoliv je celá publikace stavěna především problémově, v rámci celku je čtenář zároveň seznamován se vznikem a vývojem kulturní (a nejen kulturní) politiky Spojeného království cca od 70. let 20. století až po současnou¹ vládní strategii v oblasti kultury. Čtenář má tak možnost sledovat postupnou implementaci kulturního sektoru do ekonomické politiky Spojeného království od vlády Margaret Thatcherové, dále zejména během období vlády nových labouristů, kdy se kultura mění ve strategický nástroj sociální politiky, až do současnosti, kdy se nejdůležitějším, dominantním aspektem kultury stává ekonomika.

V úvodní kapitole se O'Brien prostřednictvím různých konceptů vypořádává s terminologií. Jak je možné chápat kulturu? Co popisuje „hodnota“? V jakém vztahu je k předchozím pojmům management a co to vlastně jsou ty kreativní systémy? Přesné definice pojmů v textu ovšem nenajdeme. O'Brien nabízí různé přístupy opatřené vlastním komentářem

a následně je ověřuje aplikováním na příklady z praxe.

Druhá kapitola se vyrovnává s dalším zásadním pojmem prostupujícím celou publikací, a to je *modernita*. Pojem modernity je konzultován od Marxe přes Durkheima až k Baumanovi. O'Brienův text je postaven na otázce praktikování veřejné politiky v modernitě. V návaznosti na tuto otázku pak nabízí koncept přechodu veřejné správy od *governmentu* ke *governanci*, od rozhodování „shora dolů“ směrem k „organizačním rámcům“, sítím složeným z aktérů pocházejících z různých prostředí.

Jako charakteristický rys modernity je zdůrazňován proces individualizace, jemuž se věnují následující kapitoly zaměřené na kreativitu jako formu kapitálu – *já* jako kreativní projekt jedince.

Kulturní spotřeba a participace jsou leitmotivem třetí kapitoly. Zmiňovaný proces individualizace má přímý vliv na kulturní spotřebu a participaci a naopak, kulturní spotřeba je vnímána jako zásadní aktivita pro vytváření identity v modernitě. Na pozadí teorie individualizace se vyčleňuje Petersonův koncept kulturního „všežroutství“ popsany v rámci sociologických výzkumů americké společnosti. Teorie „všežroutství“ se vymezuje proti systému distinkce a dispozice Pierra Bourdieu, kdy kulturní spotřeba jedince odpovídá jeho třídnímu postavení. Závěr kapitoly je pak věnován sociologickému šetření kulturních preferencí ve Spojeném království, kdy výsledky nepotvrdily žádnou ze zmíněných teorií, naopak odhalily specifické rozdělení britské společnosti v otázce konzumních stylů.

Následující kapitola řeší otázku vývoje „kreativní práce“ a „kreativní ekonomiky“. Práce je zde dělena na dobrou (kreativní) a špatnou (nekreativní). Ve Spojeném království proniká kreativní práce do oblasti

1 Období vlády Davida Camerona, do června 2016.

veřejné politiky již v 80. letech, a to na úrovni politiky lokální. Dále je popsán vývoj od subkulturních podnikatelů v osmdesátých letech, přes tzv. „noční ekonomiku“ 90. let a s tím související modernizaci měst, až po proměnu kreativní práce v důležitý obor podnikání. „Kreativita“ a „kreativní práce“ působí v mnoha ohledech jako zakládalo pro směřování ekonomiky konce 20., a zejména počátku 21. století. Kreativita je vnímána jako specifický druh kapitálu a jednotlivec se stává komoditou určenou k obchodování.

Pátá kapitola představuje britskou lokální kulturní politiku jako nástroj k obnově města sledující zejména ekonomické a sociální cíle. V této části autor na příkladech rozebírá strategie a možnosti, jak přistupovat ke kulturní politice a implementovat ji do veřejné politiky. Důraz je kladen na vytváření značky města. Významný vliv kombinace evropské kulturní politiky s americkým vzorem kulturou poháněné obnovy a prosazováním kultury místními samosprávami na rozvoj britských měst je demonstrován na příkladu zvolení města Glasgow coby Evropského hlavního města kultury pro rok 1990 a zejména pak Liverpoolu pro rok 2008, včetně poněkud rozporného hodnocení všeobecného přínosu tohoto projektu.

Předposlední kapitolou se O'Brien vrací k problému hodnoty, konkrétně k teorii „veřejné hodnoty“ v souvislosti s kulturními organizacemi. Kromě systému financování kultury zkoumá také interakce politiky a veřejnosti. Občan je vnímán jako zákazník a spotřebitel. Tři případové studie – z Loterie fondu kulturního dědictví (Heritage Lottery Fund), Umělecké rady Anglie (Arts Council England) a rozhlasové a televizní společnosti BBC – odhalují, jak byla teorie veřejné hodnoty uplatňová-

na v kulturním sektoru. Studie potvrzují kritické výtky vůči nesouvislosti a nesrozumitelnosti pojmu a jeho snadnému zneužití k ospravedlnění financování některých aktivit.

Nutno zmínit, že ačkoliv text předkládá k zamyšlení mnohé otázky, O'Brien sám žádné závěry ani východiska nenabízí. V poslední kapitole naopak aplikuje všechny diskutované tematické okruhy na fungování jedné z klíčových kulturních institucí, která svým působením daleko přesahuje hranice Spojeného království – BBC.

Publikace je koncipována jako mezioborová diskuze různorodých, často rozporuplných myšlenkových směrů a přístupů jak ke kulturní politice jako celku, tak ke všem jednotlivostem utvářejícím kulturní politiku, což ilustruje také obsáhlá bibliografie zabírající 21 stran. Redakcí doplněný seznam českých překladů čítá pouze čtrnáct položek, což samo o sobě jen potvrzuje okrajové postavení tohoto širokého mezioborového území nikoho.

Jak je psáno v úvodu: „Tato kniha dokládá důležitost kulturní politiky jako výrazné součásti moderního světa a zároveň jako specifického mezioborového akademického pole.“ (7)

Dle mého soudu je tedy rozhodně chvályhodné, že tato publikace byla přeložena do češtiny. O'Brien předkládá pozoruhodnou syntézu myšlenek odborníků a konzultantů širokého zaměření, které dohromady vytváří obraz dosavadního výzkumu kulturní politiky a oblastí s ní úzce souvisejících. Výsledkem je velmi hutná reference o historickém vývoji a současném stavu vztahu kultury nejen ke státu, politice a ekonomice Spojeného království.

Pro české prostředí by se tato kniha, stejně jako první text, mohla stát impulsem

k otevřenějšímu přístupu k této problematice nejen v rovině praktické aplikace, ale také v akademickém diskurzu.

Publikace *Kulturní politika: management, hodnoty a modernita v kreativních průmyslech* dokazuje, že izolovat kulturu od politiky je marné. Jak dokládá O'Brien, kulturní politika je formou veřejné politiky a nějakým způsobem bude

vždy na politice, resp. na veřejné správě závislá. Míra této závislosti se ovšem odvíjí zejména od aktivity a od jistých „politických“, chcete-li i kreativních dovedností té které strany – kultury a správy. S tímto vědomím je možné vrátit se k myšlence hledání rovnováhy a znovu se zamyslet nad strategickými otázkami kulturní politiky.